

Jogi melléklet

Külgazdaság, LXVI. évf., 2022. szeptember–október 110–130. o.)

Exportellenőrzés az akadémiai szférában

CSEKŐ KATALIN – JUHÁSZ TÍMEA*

Az akadémiai tevékenységek szabadsága olyan általánosan elismert és tiszteletben tartott alapelv, amellyel kapcsolatban az exportellenőrzés fogalma és különösen annak korlátozó, tiltó és szankcionáló intézkedései nehezen értelmezhetők. A 21. század globális világgazdaságában azonban az akadémiai szféra mint szenzitív információk létrehozója, megosztója és oktatója az egyre szigorodó exportellenőrzés alanyává vált. Az egyetemeken jelen lévő jelentős számú külföldi hallgató, kutató és oktató miatt egy új fogalmat és szabályt, az exportnak tekintendő, exportként kezelendő jelentésű deemed exportét vezették be az Egyesült Államok és az Európai Unió joganyagába.

A cikk áttekinti és elemzi a deemed export szabályait, majd egy illusztratív jellegű, egy- és többváltozós módszerrel, az SPSS 28-as verziójának felhasználásával készült megkérdezés eredményeit mutatja be. Az empirikus adatfelvétel fő következtetése szerint a megkérdezettek számára a deemed export fogalma teljesen új. A kutatási eredmények felhívják az akadémiai szereplők, különösen az egyetemi menedzsment figyelmét a kutatási-oktatási compliance rendszerek bevezetésének, ezen belül pedig az etikai kódexek és a kutatómódszertani kurzusok megújításának szükségességére.

Journal of Economic Literature (JEL) kód: F59.

Kulcsszavak: deemed export, az akadémiai tevékenység szabadsága és megfelelősége, Európai Unió felsőoktatást érintő ajánlása.

* Csekő Katalin, a Budapesti Gazdasági Egyetem egyetemi docense, a Külkereskedelmi Kar dékánja. E-mail: cseko.katalin@uni-bge.hu

Juhász Tímea egyetemi docens, a Budapesti Gazdasági Egyetem Külgazdasági Karának tudományos dékánhelyettese. E-mail: juhasz.timea@uni-bge.hu

A kézirat első változata 2022. augusztus 27-én érkezett szerkesztőségünkbe.

<https://doi.org/10.47630/KULG.2022.66.9-10.110>

Abstract

Export control in the academic sphere

KATALIN CSEKŐ – TÍMEA JUHÁSZ

The freedom of academic activities is a universally recognised and respected principle in relation to which the notion of export controls, and in particular its restrictive, prohibitive and punitive measures, is difficult to understand. However, in the global world economy of the 21st century, academia as a creator, sharer and educator of sensitive information, has become subject to increasingly stringent export controls. The presence of a significant number of foreign students, researchers and lecturers in universities has led to the introduction of a new concept and rule of *deemed exports* into the legislation of the United States and the European Union.

This article reviews and analyses the *deemed export* rules and presents the results of an illustrative empirical survey using univariate and multivariate methods based on the SPSS 28 version. The main conclusion of the empirical data collection is that the concept of *deemed export* is completely new to the respondents. The results of the research draw the attention of academic stakeholders, in particular university management, to the need to introduce research-education compliance systems, including the renewal of codes of ethics and research methodology courses.

Journal of Economic Literature (JEL) code: F59.

Keywords: deemed exports, freedom and compliance of academic activity, European Union re-commendation on higher education institutions.

Bevezetés

A cikk célja, hogy az amerikai és az európai uniós jogszabályok alapján rámutasson a kereskedelempolitika és különösen annak biztonsági és védelmi célú területei, valamint az akadémiai tevékenységek összefüggéseire; azokra a kritikus pontokra, ahol az akadémiai szereplőknek kutatási, oktatási és projektfejlesztési munkájukban tekintettel kell lenniük a változó tartalmú szankciókra. A technológiai szupremáciáért folyó harcban a stratégiai jelentőségű szenzitív információk köre kibővült, a terjesztésüket korlátozó intézkedések már nemcsak a kutatásban képződött eredményekre vonatkoznak, hanem lefedik az oktatást és az egyéb akadémiai aktivitást (például a rekrutációt) is. A megváltozott szabályozási környezetben az akadémiai vezetés felelősségévé válik az ellenőrzendő információk azonosítása, tudatosítása és védettségének biztosítása. A jelen cikk először vállalkozik e téma egyes összefüggéseinek feltárására a rendelkezésre álló jogszabályok és azok előkészítő anyagainak feldolgozásával.

2022. június 28-án a pennsylvaniai Pittsburgh városa adott otthont az Egyetemi, Főiskolai Ügyvédek Nemzeti Szövetsége¹ éves konferenciájának, ahol az exportellenőrzés rendszerében új elemet jelentő, az akadémiai tevékenységekre alkalmazandó Academic Outreach Initiative Policy programot hirdették meg.² A konferencián beszédet mondó Matthew S. Axelrod az illetékes hatóság, a BIS Export Enforcement³ képviselőjében megerősítette, hogy az Egyesült Államok szabad és együttműködésen alapuló tudományos világa fontos és megőrzendő érték. Kijelentette, hogy ez a nyitott, együttműködő környezet az akadémiai kutatóintézetek⁴ – a nemzeti védelem szempontjából – számottevő sebezhetőségét is okozza. Az Egyesült Államok külföldi ellenfelei⁵ tudják, hogy az amerikai kutatóintézetek és egyetemek milyen sikeresen járulnak hozzá a legmodernebb technológia fejlesztéséhez, az orvostudomány fejlődéséhez és a tudományos innovációkhoz. „Ugyanakkor a külföldi ellenfelek számos technikát bevetnek, beleértve a saját nemzeti kutatóintézeteik és az amerikai intézmények közötti partnerségek alapítását, hogy hozzáférjenek a kutatási eredményekhez. Egy olyan világban, ahol még a legérzékenyebb és értékesebb kutatás is exportálható vagy továbbítható egy gomb megnyomásával, az akadémiai kutatóintézetek vonzó és potenciálisan sérülékeny célpontot jelentenek.”

Szavai az Office of Director of National Intelligence álláspontját is alátámasztják, amely szerint: „A következő évtizedekben a globális harc a technológiai vezető szerep (szupremácia) olyan meghatározó elemeiért folyik, mint a tehetség, a tudás és a piacok, ami vélhetően új technológiai vezető [országokat] és hegemoniát fog eredményezni.⁶ Beszédében Axelrod utalt az új irányelv több fontos megállapítására, amelyek közül elsőként azt a kijelentést érdemes megvizsgálni, amely az európai uniós és a magyar tudományos világ számára is ismeretlen: az akadémiai tevékenység nem mentes az exportellenőrzés szabályai alól.

¹ National Association of College and University Attorneys: <https://bis.doc.gov/index.php/documents/enforcement/3040-academic-outreach-initiative-policy-memo-final/file>

² Az irányelvben szereplő „outreach” szó olyan szolgáltatásokra és információkra utal, amelyeket a BIS (Bureau of Industry and Security a U.S. Department of Commerce szervezetében), az OFAC (Office of Foreign Asset Control) és a CBP (Customs and Border Protection), azaz az Egyesült Államok exportellenőrzésében és vámigazgatásában részt vevő szervezetei és az FBI nyújt az akadémiai szférának.

³ Matthew S. Axelrod Assistant Secretary pozícióban dolgozik a BIS Export Enforcement osztályán. <https://www.bis.doc.gov/index.php/enforcement/oe>

⁴ Az eredeti szöveg academic research institutionst említ, azonban a beszédet mondó a hatályos amerikai törvényekkel összhangban e kifejezésen az egyetemeket is érti. Ez megegyezik az Európai Unió hasonló szabályozásában használt terminológiájával, lásd később.

⁵ Az eredeti szövegben *foreign adversaries* szerepel.

⁶ <https://www.dni.gov/index.php/gt2040-home/gt2040-structural-forces/technology>

Az akadémiai tevékenység és az exportellenőrzés

Az exportellenőrzési rendszerek⁷ három olyan szabályozási területet foglalnak magukba, amelyek elsődleges kötelezettjei az exportőrök (a munkájukat segítő, illetve a teljesítésüket lehetővé tevő szolgáltatókkal – fuvarozók, biztosítók, bankok, kereskedelmi ügynökök, technológiai fejlesztők stb. – együtt), és ahol végrehajtói és ellenőrzési jogkörrel a vám- és adóhatóságok mellett a büntetőjogi szervezetek is rendelkeznek:

A szabályozás első pillére a tömegpusztító,⁸ a hagyományos és az egyéb fegyverek kivitelére és kapcsolódó szolgáltatások végzésére (például ügynöki tevékenység, logisztika, fuvarozás stb.) vonatkozó tilalmakat tartalmazza, illetve az e cikkekkel összefüggő kutatások végzését és eredményeik publikálását engedélyhez köti. Ezek a nemzeti, illetve az uniós jogban létező restriktív intézkedések az államok nemzetközi egyezményekben vállalt kötelezettségeinek a leképződései.⁹ Amíg az Egyesült Államokban az International Traffic in Arms Regulation (ITAR) rendelkezései, addig az Európai Unióban az Európai Unióról szóló szerződés és különösen annak 15. cikke alapján a Tanács 2008/944/KKBP Közös Álláspontja vonatkozik ezen eszközök kivitelére. Az Egyesült Államok esetében a Munition List,¹⁰ míg az Európai Unióban a Common Military List¹¹ tartalmazza azokat a katonai eszközöket, ideértve a kapcsolódó technológiákat, a technikai segítségnyújtást és adatot is, amelyek exportja szigorú ellenőrzés alatt áll.

A szabályozás második pillérét az olyan termékek, tevékenységek, információk és ismeretanyagok¹² köre alkotja, ahol az adott jóságg katonai és polgári célokra

⁷ A szakirodalom e komplex szabályzórendszer leírására az export control regime kifejezést használja.

⁸ WMD: weapons of mass destruction, nukleáris, vegyi és biológiai fegyverek.

⁹ Az ezen a területen megvalósuló nemzetközi kooperáció első formáját a CoCom (Coordination Committee for Multilateral Export Control) bizottság működése képezte. Az általa 1949-től közölt tiltó lista a nyugati hatalmak egyfajta *gentlemen's agreement*jeként létezett, amely megtiltotta haditechnikai eszközök és technológiák kivitelét a kommunista blokk országaiba (ideértve az akkori információs technológiai eszközöket is). Az akkori Német Szövetségi Köztársaság 1950-ben csatlakozott ehhez a megállapodáshoz, melyet 1996-ban a Waasenar Egyezmény váltott föl. A Waasenar Egyezmény – amelynek Magyarország is aláíró állama – jelenleg is az egyik legerősebb jogi pillér a tömegpusztító eszközök elterjedésének (proliferációjának) megakadályozására. (<https://www.arms-control.org/factsheets/wassenaar>)

¹⁰ <https://www.law.cornell.edu/cfr/text/22/121.1>

¹¹ Az Európai Unió Közös Katonai Listája 2020. február 17. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020XG0313\(07\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020XG0313(07)&from=EN)

¹² Ideértve az oktatási anyagokat, workshopokon bemutatott interim kutatási eredményeket, folyamatleírásokat (például egy logisztikai hub működése), akár az uniós engedélyezési eljárás „kiskapuit” bemutató prezentációt is.

egyaránt felhasználható. Az Egyesült Államokban e cikkek, információk és immateriális javak (ideértve a kutatást és azok eredményét is) exportjának ellenőrzését az Export Administration Regulation (EAR),¹³ míg az Európai Unióban a kettős felhasználású termékekre vonatkozó 2021/821. számú rendelet¹⁴ szabályozza.

A *kettős felhasználás* fogalma komplex üzleti és jogi jelentéstartalommal bír. Lefedi az alapvető tudományos elvek fejlesztését, az analitikai elemzéseket, vizsgálatokat és kísérleteket, továbbá a „prototípusok építését, beleértve az ilyen modelleknek az ipari fejlettség adott fokán, a társadalom igényeinek megfelelő alkalmazását¹⁵ a kiegészítő módosításokon keresztül” (Charatsis, 2017:3) Az Európai Unió hivatkozott rendelete a következőkben foglalja össze a felsőoktatás érintettségét: „A kettős felhasználású termékek exportjában a személyek számos kategóriája lehet érintett, ideértve az olyan természetes személyeket, mint például a szolgáltatók, kutatók, tanácsadók, valamint a kettős felhasználású termékeket elektronikus úton továbbító személyek. Alapvető fontosságú, hogy minden ilyen személynek tudomása legyen az érzékeny termékek kivitelével és az azokhoz kapcsolódó technikai segítségnyújtás végzésével kapcsolatos kockázatokról. Különösen a tudományos és kutatóintézetek néznek szembe sajátos kihívásokkal az exportellenőrzések terén, többek között a szabad eszmecsere iránti általános elkötelezettségük, a gyakran élvonalbeli technológiákkal összefüggő kutatási tevékenységük, szervezeti felépítésük, valamint tudományos cserekapcsolataik nemzetközi jellege miatt.” (2021/821. számú rendelet 13. pont)

A fenti jogszabályok értelmében nemcsak azok a vállalatok minősülnek exportőröknek, amelyek áruk kivitelével foglalkoznak, hanem ebbe a fogalomkörbe tartoznak a felsőoktatási és a kutatási intézmények, azok munkatársai, felső vezetése és tulajdonosai is.

Az exportellenőrzési rezsimnek a fizikai termékeken túl ellenőrzés alá vonják a szenzitív vagy érzékeny információkat is. Érzékeny információnak tekintendő minden olyan adat, technológia, ismeret, szoftver kód, applikáció stb., amely nemzet-

¹³ Az első szabályzási aktusra 1979-ben került sor, amikor hatályba lépett az exportengedélyezési törvény, amely először foglalkozott bizonyos cikkek exportjának és reexportjának engedélyezésével. 2001. augusztus 21-től ez a törvény ideiglenesen nem alkalmazható, de helyette a sokkal nagyobb horderejű International Emergency Economic Powers Act az, amely az USA elnökét bármely szükséges beavatkozásra feljogosítja.

¹⁴ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/821. rendelete (2021. május 20.) a kettős felhasználású termékek kivitelére, az azokkal végzett brókertevékenységre, az azokkal kapcsolatos technikai segítségnyújtásra, valamint azok tranzitjára és transzferjére vonatkozó uniós ellenőrzési rendszer kialakításáról (átdolgozás). Lásd különösen a 2. cikk. 1. bekezdését.

¹⁵ A kettős felhasználású cikkekre irányuló kutatás, oktatás esetében jelentkezik a leghangúlyosabban a gazdálkodás- és társadalomtudományi alkalmazott tudományok egyetemeinek felelőssége.

gazdasági és nemzetbiztonsági érdekkörbe tartozhat, mert jogellenes megszerzése és felhasználása az adott állam integritását, állampolgárainak életét, egészségét és gazdasági szereplőinek teljesítményét veszélyezteti.¹⁶

Az amerikai és az uniós szabályozás azonos módon definiálja a technológia,¹⁷ a technológiatranszfer, a technikai (vagy műszaki) adat és a technikai (vagy műszaki) segítségnyújtás fogalmát. Ezek pontos ismerete az akadémiai szféra érintettsége miatt kiemelkedően fontos.

A szenzitív termékek, technológiák és információk esetében az illetékes hatóság ismerni akarja az adott „jóság” útját a tényleges, a végső felhasználás helyéig, beleértve a valós, a végső felhasználó személyét, különös tekintettel annak jelenbeli és jövőbeni céljaira.¹⁸

Az akadémiai szféra elsősorban az önálló vagy a vállalatokkal közösen folytatott kutatásaiban használ, állít elő, oszt meg, továbbít és terjeszt szenzitív terméket és információt, de ezek az eszközök és információk jelen lehetnek az oktatási tevékenységében is.

Az *exportellenőrzési rendszerek harmadik pillére* a Catch-All szabály,¹⁹ amely nem tárgyi vagy immateriális eszközökre, jóságokra, kutatási eredményekre és információkra vonatkozik, hanem az exportőr (ideértve a tudástranszfert megvalósító kutatót és oktatót is) tudására és szándékára. Az exportőr akkor is büntethető,²⁰ ha

¹⁶ A szenzitív információ az exportellenőrzés kontextusában úgy értelmezendő, hogy az adott tudás, ismeretanyag jogellenes megszerzése, birtoklása, továbbítása és felhasználása közvetlenül vagy közvetve veszélyt jelent az adott állam, régió és szövetségesei gazdasági, politikai és társadalmi stabilitására, fejlődésére és jólétére, veszteségeket és károkat okozhat az állam polgárai és entitásai számára, világpolitikai feszültséget eredményezhet, vagy azt növelheti, továbbá hozzájárulhat terrorista és háborús támadásokhoz és kísérletekhez, stb.

¹⁷ *Technológián* minden olyan tervezési, alkatrész-összeszerelési, működtetési, fenntartási, gyártási és installációs tevékenység értendő, amely a katonai és a kettős felhasználású termékek (ebben a kontextusban a továbbiakban szenzitív cikkek) listáján szereplő cikkekre vonatkozik. Az USA és az EU definíciója szinte szó szerint azonos. *Technikai információ* minden olyan információ, amely szenzitív cikkek fejlesztéséhez, gyártásához vagy használatához szükséges. Ez az információ technikai vagy műszaki segítségnyújtás formájában nyilvánul meg.

A *technikai segítségnyújtás* bármely javításhoz, fejlesztéshez, gyártáshoz, összeszereléshez, teszteléshez, karbantartáshoz és minden egyéb műszaki szolgáltatáshoz kapcsolódó segítség, amely lehet oktatás, tanácsadás, képzés, munkatapasztalatok és készségek átadása vagy tanácsadási szolgáltatás, ideértve az elektronikus eszközök révén, valamint a telefonon vagy egyéb szóbeli formák keretében történő támogatást is.

Technikai adat lehet tervrajz, terv, diagram, mérnöki terv, specifikáció, kézikönyv, táblázat, kép-let, utasítás írásos, rögzített vagy számítógép által támogatott formában.

¹⁸ Ez az exportőri feladat a KYC, azaz „Know your customer”.

¹⁹ https://mkeh.gov.hu/haditechnika/kettos_felhasznalasu

²⁰ Lásd a büntetőjogban a szubjektív tényállást és a hatályos magyar jogban a 2012. évi C. törvény Büntető Törvénykönyvről 326–330. paragrafusait.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200100.tv>

tudta, vagy elvárt volt tőle, hogy kellő gondosság mellett tudja: az adott termék, technológia vagy információ a vevő országában vagy a végső célországban katonai célokat szolgálhat, vagy olyan módon kerülhet felhasználásra, amely általános emberi értékeket és etikai elveket sért. A Catch-All szabály alapján nem az a kérdés, hogy az exportőr terméke szerepel-e az aktuális katonai vagy a kettős felhasználású cikkek listáján, mert bármely jószág kivitele (azaz külföldre való eljutása) még akkor is ellenőrzés-köteles (engedélyezéshez kötött), ha nem szerepel a hatályban lévő kiviteli tilalmi listákon, de az exportőr tudta vagy tudnia kellett volna, hogy azt katonai célra fogják használni. A katonai célra való felhasználás tudását vélelmezni kell, ha a vevő (felhasználó) országa vagy a szállítás során körvonalazódó célország szankciós listán²¹ szerepel, illetve ha az adott ügylet körülményeiből egy kellő gondossággal eljáró és elvárt szakértelemmel bíró személy erre következtethet. A törvény helyes alkalmazása szempontjából az exportőr elvárt tudása, a tudomásszerzésének és ezáltal a bejelentési kötelezettségének keletkezési időpontja bír relevanciával.

Az exportellenőrzési rezsimek a szenzitív információkra vonatkozó korlátozások alól kiemelik mindazt az ismeretet és tudást, amelyet mint általános tudományos, matematikai és műszaki információt iskolákban, főiskolákban, egyetemen oktatnak, feltéve ha azok nyilvánosan elérhetőek és mindenki számára hozzáférhetőek.²²

Az ellenőrzés alóli mentesség (azaz a *de-control*) pontos értelmezése szempontjából – a felsőoktatási és a kutatási intézmények számára is – kifejezetten fontos megismerni a tudományos alapkutatás és nyilvánosan hozzáférhető²³ fogalom jelentését.

Alapkutatás és az engedélykötelezettség összefüggése

Főszabály szerint a *fundamental (or basic scientific) research*, azaz a tudományos alapkutatás szabadon, engedélymentesen végezhető tevékenység. Az amerikai ITAR-törvény szabályai szerint ebbe a körbe tartoznak a (természet)tudomány és a műszaki tudományok alap- és alkalmazott kutatásai, ahol a keletkező információt szokásosan közzéteszik és széles körben megosztják a tudományos közösségben. Ezt

²¹ Lásd például az EU szankciós térképét: <https://www.sanctionsmap.eu/#/main>

²² As to 22 CFR § 120.1. b): [Technical data] does not include information concerning general scientific, mathematical, or engineering principles commonly taught in schools, colleges, and universities, or information in the public domain as defined in § 120.11. <https://www.law.cornell.edu/cfr/text/22/120.10>

²³ A tudományos alapkutatás angol megnevezése az amerikai joganyagában *fundamental research*, az uniósban *basic scientific research*. A nyilvánosan hozzáférhető angol megfelelője az előbbiben *public domain*, az utóbbiban *in the public domain*.

a tudást meg kell különböztetni azoktól az eredményektől, amelyek felhasználását tulajdonjogi²⁴ okok, továbbá a hozzáférést, illetve a terjesztését előíró, ellenőrző speciális állami intézkedések korlátozzák.

Az alap kutatás fogalma megtalálható az amerikai EAR-törvényben is, némileg eltérő tartalommal kiterjesztve azt a matematika területére is. A jogalkotó itt is kijelentette, hogy a létrejött szenzitív eredmények rendszerint és széles körben megosztásra és terjesztésre kerülhetnek a kutatói közösségben, feltéve hogy sem a megosztásukra, sem a terjesztésükre nézve a kutatók nem vállaltak magánjogi kötelezettségeket, vagy rájuk nem vonatkoznak nemzetbiztonsági megszorítások, illetve korlátozások.

A nyilvános hozzáférhetőség kritériumai

A *public domain*, azaz a nyilvános hozzáférés fogalmára nézve az USA ITAR rendeletének 120.11 paragrafusa a következőket rögzíti: „minden olyan információ [mentes az exportellenőrzés alól], amelyet nyilvánosságra hoztak, és amely általánosan elérhető vagy hozzáférhető a nyilvánosság számára például újságstandokon, könyvesboltokban, könyvtárakban, találmányi hivatalokban közzétett találmányokon keresztül, korlátozásmentes előfizetések által stb.”²⁵

Az exportellenőrzés szabályai alól az akadémiai szféra csak akkor mentesül, ha

- az általa előállított, majd megosztott információ, tudás, ismeret stb. nyilvános térben szabadon elérhető vagy közzétett,²⁶ és ha annak további terjesztése nem korlátozott,
- olyan alapvető tudományos, matematikai és műszaki tudományos elvről van szó, amelyet iskolákban tanítanak, de az nem tartozik a szenzitív technológiák, információk körébe.²⁷

Az amerikai szabályozás lényeges eleme,²⁸ hogy nem áll ellenőrzés alatt az olyan információ, amelyet konferencián, meetingen, szemináriumon, kereskedelmi célú bemutatókon vagy kiállításokon az Egyesült Államokban korlátozásmentesen vagy általánosan osztanak meg vagy terjesztenek, és a nyilvánosság számára elérhető. Ez

²⁴ Ilyenek a vállalati kutatások, amelyek terén tiszteletben kell tartani a biztonságvédelmi politika általános érvényű tiltási, korlátozási, bejelentési stb. szabályait.

²⁵ <https://www.law.cornell.edu/cfr/text/22/120.11>

²⁶ Feltéve, hogy a közzététel jogszerű volt, lásd a Wikileaks jogi problémáját.

²⁷ Ebből következik, hogy technikai megoldás, hogy egy kézifegyver működési mechanizmusa nem oktatható teljes mértékben szabadon, ahogy a kémiai anyagok felhasználása sem.

²⁸ Nemcsak az amerikai kutatókra, hanem a velük együttműködő külföldi kutatókra is vonatkozik, lásd ITAR Public domain.

a *de-control* azonban nem terjed ki azokra a hazai konferencián, workshopon, meetingen, előadáson, szemináriumon, tárgyaláson vagy bemutaton stb. elhangzottakra, amelyek esetében a *deemed export* kritériumai teljesülnek.

Deemed export

A *deemed export* nem új keletű fogalom a külkereskedelem szabályozásában. Szó szerinti fordításban azt jelenti, hogy exportnak tekintendő, exportként kezelendő. Olyan helyzetekre vonatkozik, amikor egy adott ellenőrzés alatt lévő termék értékesítése vagy ellenőrzött szolgáltatás nyújtása²⁹ akkor is engedélyköteles, ha a terméket vagy a szolgáltatást megvásárló külföldi illetőségű személy a vételkor, illetve az igénybevételkor az adott országában tartózkodik, így az adott ügy belföldinek, és ezáltal engedélymentesnek tűnik.³⁰

A *deemed export* fogalma az Egyesült Államok jogalkotásának a terméke. Jelenleg más országokban hasonló tartalommal, de nem ezzel a kifejezéssel létezik. Az USA 15 CFR törvényének 734.13 paragrafusát célszerű idézni a definíció megértéséhez. „*Deemed export*nek minősül bármely cikk (információ, adat, technológia vagy forráskód) külföldi személyek számára történő olyan közzététele vagy az erre irányuló szolgáltatás, amely exportengedély-köteles (függetlenül attól, hogy az adott külföldi személy az Egyesült Államokban vagy külföldön tartózkodik). A *deemed export* megvalósulhat olyan módon, illetve olyan eszközökkel, mint bemutató, e-mail, számítógépes hozzáférés, szóbeli közlés, berendezés vagy felszerelés szemrevételezése vagy az ellenőrzött információ vagy technológia elektronikus továbbítása. Ez a csere³¹ a külföldi személy országába történő exportnak minősül.”

A *deemed export*ot illusztrálja egy híres amerikai professzor esete is, aki az Egyesült Államok légierijének állami intézményével kötött szerződést drónok repülését szabályozó plazmatechnológia fejlesztésére.³² A professzor megengedte két nemzetközi hallgatójának, hogy vele együtt dolgozzon a projekten. A közös munka

²⁹ Az Egyesült Államokban, ahonnan a fogalom származik, a Munition List, a Commerce Control List és a Catch-All szabályok által lefedett termék- és szolgáltatáskörrel van szó. Az Európai Unióban a Military List, a Dual-Use List és a Catch-All szabályok által érintett termékek és szolgáltatások tartoznak ebbe a körbe.

³⁰ Az Egyesült Államok jogalkotásában: 15 CFR 734.13 (2): „Releasing or otherwise transferring ‘technology’ or source code (but not object code) to a foreign person in the United States (a ‘*deemed export*’).”

³¹ Például adásvétel vagy szolgáltatásnyújtás.

³² China Risk to Academia dokumentum.

során a hallgatók olyan eszközöket használtak és olyan adatokhoz juthattak hozzá, amelyekre az exportellenőrzés kiterjedt.

A professzor azzal is megsértette a törvényt, hogy Kínába történő utazásakor magával vitte azt a laptopot, amelyen a szenzitív információkat tárolta, bár ennek tilalmára az egyetem figyelmeztette. Az exportellenőrzési szabályok megsértésének valós veszélyére hívja föl a figyelmet a Princeton Egyetem esete, amely 2013 és 2018 között 37 alkalommal sértette meg az EAR szabályait azzal, hogy szenzitív információkat küldött át különböző külföldi kutatóintézeteknek.³³

A *deemed export*ra irányuló hatósági figyelem együtt erősödött a világgazdaság globalizációjával. Stratégiai jelentőségű kérdéssé akkor vált, amikor a kormányzatok felismerték, hogy országuk, régiójuk fejlődését, stabilitását és versenyképességét az érzékeny információk előállításának költségén, hasznosításának hatékonyságán túl annak védeltsége fogja eldönteni.

A *deemed export* esetében az érzékeny információ, technológia útja (továbbításának végső célja, helye, célszemélye) nem vagy csak nehezen követhető. Így például egy külföldi illetőségű vevő – aki lehet akadémiai programban részt vevő hallgató, gyakornok vagy kutató – ellenőrzés nélkül továbbíthatja külföldre a belföldi akadémiai tevékenységekben megszerzett információt. Mivel az akadémiai tevékenységekben egyre jelentősebb létszámmal vesznek részt külföldi állampolgárságú személyek, a fogadó intézmények felkészítése fokozatosan erősebb hatósági figyelmet kapott. Példaként említhető az Egyesült Államok, ahol a külföldi hallgatók és kutatók létszáma 2018-ban³⁴ elérte az 1,2 millió főt, ennek majdnem egyharmada Kínából érkezett.³⁵ A következő két legnagyobb részesedésű ország India és a Koreai Köztársaság volt, de a 10 legtöbb hallgatót küldő ország között található a több mint három évtizede súlyos szankciókkal sújtott Irán is.³⁶ Az Egyesült Államokban tartózkodó közel 21 000 kutató-oktató 70 százaléka 10 országból érkezett, amelyek közül India részesedése 34 százalék, Kínáé 18 százalék, miközben ez az arány Olaszországban, az Egyesült Királyságban és Németországban csak 2-2 százalék volt.

Kérdés, hogy az Egyesült Államok *deemed export* szabályai jelen vannak-e az Európai Unió jogalkotásában. Az Európai Unió azonos tárgyú jogszabályai ugyan nem használják a *deemed export* kifejezést, azok azonban mind stratégiájukban,

³³ Princeton University resolves allegations of export law violation with administrative settlement. <https://www.tradepractioner.com/2021/02/princeton-university-resolves-allegations-of-export-law-violations-with-administrative-settlement/>

³⁴ Ez a hivatalosan közölt utolsó adat.

³⁵ Összesen 403 358 fő, ebből 170 029 fő tanul STEM (Science, Technology, Engineering and Mathematics) egyetemen.

³⁶ Ráadásul az iráni hallgatók aránya a STEM egyetemeken kiugróan magas, az 5. legnagyobb.

mind tételes szabályaikban szinte teljes körű egyezőséget mutatnak az amerikai felfogással. Ez az összehangoltság szükségszerű és természetes következménye a két régió³⁷ gazdasági, biztonságvédelmi és stratégiai együttműködésének, az ebből származó kötelezettségnek és a térség országai között megvalósuló tudástranszfernek, tudásmegosztásnak és közösen finanszírozott tudományos projekteknek is.

A hatályos uniós jogban a 2021/821. számú rendelet az exportőr fogalmának meghatározásában, a 2. cikkely 3. bekezdésében jeleníti meg a *deemed export* tényállását.³⁸ Az akadémiai élet szabadságának alapelvét tiszteletben tartva a felsőoktatási és kutatóintézmények számára a külföldi illetőségű személyek – hallgatók, oktatók, kutatók vagy egyéb, a felsőoktatásban, illetve kutatóintézeteknél dolgozó személyek – ellenőrzöttsége, eszközökhöz, infrastruktúrákhoz, adatbázisokhoz, illetve szenzitív információkhoz való hozzáférésük jogossága és annak terjedelme képezi a lényegi etikai és büntetőjogi kérdést.

Az Európai Unió egy 2021-ben közzétett jelentésben³⁹ sorolta fel mindazokat a technológiákat, amelyek stratégiai jelentőségűek, azaz szenzitív információt hordoznak, és ezáltal az unió ellenálló képessége (*resilience*) és fejlődése szempontjából lényegesek. A dokumentum többek között megemlíti a mesterséges intelligenciát, az additív (3D), a kvantum-, a félvezető technológiát, az adatelemzést és az *advanced computing*-ot.⁴⁰

Azoknak a gazdálkodástudományi egyetemeknek, amelyek gazdaságinformatikát, logisztikát és kereskedelmet oktatnak, illetve e tárgykörökben végeznek önálló vagy vállalat-specifikus kutatásokat, érdemes áttekinteniük ezt az összefoglaló anyagot.⁴¹

A szenzitív információk és technológiák jogszabályokkal összhangban álló, azaz *compliance* kezelésének céljából az Európai Bizottság 2022 januárjában adott ki egy összefoglaló jelentést, Tackling R&I Foreign Interference munkaanyag cí-

³⁷ Az Egyesült Államok esetében itt az USMCA (United States-Mexico-Canada Agreement) területét kell figyelembe venni.

³⁸ Kiemelten: „Amennyiben a kettős felhasználású termék feletti rendelkezési jog a kivitel alapját képező szerződés értelmében egy az Unió vámterületén kívül lakóhellyel rendelkező vagy letelepedett személyé, exportörnek az Unió vámterületén belül lakóhellyel rendelkező vagy letelepedett szerződő fél tekintendő.”

³⁹ Emerging Technologies Development in the Context of Dual-Use Export Controls: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2021/september/tradoc_159791.pdf

⁴⁰ Olyan technológiák, amelyeket számítógépes hardverek és szoftverek megtervezésére és fejlesztésére használnak. Részletesebben lásd: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/advanced-computing.html>

⁴¹ Az anyagban többek között nevesítve van a logisztikai rendszerek optimalizációja, a szállítási útvonalak tervezése és a Big Data használata, ami a marketing, a média és kommunikációs ismeretek gyakorlati oktatásában is kiemelt fontosságú.

men.⁴² Jelentésében a felsőoktatásra és a kutatásra leselkedő speciális veszélyek között megemlíti többek között az intézménynek nyújtott külföldi pénzügyi támogatásokat, az egyének (oktatók, kutatók) számára biztosított külföldi tanulmányutakat, rövid vagy hosszú távú alkalmazásukat (például szakmai gyakorlati programokat) és a megtévesztő, félrevezető információk terjesztését. Ezek a veszélyek különös erővel jelentkeznek az alap- és a mesterképzésben részt vevő hallgatók, a pályakezdő friss diplomások és a doktori fokozatot szerzők körében, de a már befutott kutatók is célcsoportként azonosíthatók. Az egyetemek adminisztratív stábjá is érintett, mert a HR, az informatikai és a jogi osztály, kiemelten pedig a pályázati projektmenedzsment és a könyvtár olyan munkaterület, ahol jelen van a szenzitív információk visszaélészerű megszerzésének a kockázata. Természetesen minél magasabb értékű és minél érzékenyebb a szóban forgó intézmény által előállított információ, annál szigorúbb szabályokat kell életbe léptetnie az információt előállító, kezelő és megosztó szervezetnek. Ennek megfelelően más előírásokat és eltérő tartalmú belső megfelelési programokat kell kidolgozni és végrehajtani a műszaki tudományok területén, mint a gazdálkodás- vagy a társadalomtudományokat oktató és kutató felsőoktatási intézményekben.

Az Európai Bizottság az egyetemi és kutatóintézeti kockázattudatosságot és felkészülést négy kulcsterületen – az értékek, az irányítás, a partnerség és a kiberbiztonság – tartja indokoltnak. Az értékek csoportjának számos eleméből kiemelkednek a hallgatók, az oktatók és a kutatók számára szervezendő felkészítő tréningek és az etikai kódex megújítása, míg az irányítás terén az egyetemi vezetésnek a kockázatok azonosítására, mérséklésére és az exportellenőrzés szabályainak betartására vonatkozó felelőssége hangsúlyozandó.

E feladatkörében eljárva az Európai Bizottság a belső *compliance* programjuk kidolgozásához az akadémiai intézményeknek ajánlást⁴³ készített, amely a következőképpen fogalmaz: „A jelen iránymutatás célja segítséget nyújtani a kutatóhelyeknek, valamint azok kutatóinak, kutatásvezetőinek és megfeleléssel foglalkozó személyzetének a kettős felhasználású termékek exportellenőrzésével kapcsolatos kockázatok azonosításában, kezelésében és enyhítésében, valamint a vonatkozó uniós és nemzeti jogszabályoknak való megfelelés elősegítésében.” (2021/1700. Ajánlás p. 4.)

A hivatkozott ajánlás határozza meg azt is, hogy az uniós joganyag mit ért a *research organization* fogalmán, és ennek alapján definiálja azokat a szervezeteket,

⁴² Tackling R&I Foreign Interference Staff Working Document (2022) <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/3faf52e8-79a2-11ec-9136-01aa75ed71a1/language-en>

⁴³ 2021/1700. számú EU bizottsági ajánlás: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reco/2021/1700/oj>

amelyeknek tevékenységük irányítása, végrehajtása és ellenőrzése során tiszteletben kell tartaniuk az Európai Bizottság által megjelenített szempontokat.

A Bizottság iránymutatásának értelmében – „jogi formájuktól (közjogi vagy magánjogi) és finanszírozási módjuktól függetlenül – kutatóhelynek minősülnek azok a kutatást végző, a tudományos vagy kutatási ágazatban tevékenységet folytató szervek, amelyeknek elsődleges célja, hogy független alapkutatást, alkalmazott kutatást vagy kísérleti fejlesztést végezzenek, illetve oktatás, publikálás vagy tudástranszfer révén széles körben terjesszék az ilyen tevékenységek eredményeit. A fogalom magában foglalja az egyetemeket, az egyetemi karokat, a tudományos akadémiákat, az alkalmazott kutatási központokat és a laboratóriumokat is.” (2021/1700. Ajánlás p. 5.)

„Mindegyik kutatóhelynek magának kell meghatároznia, hogyan lehet a legjobban végrehajtani a belső megfelelési intézkedéseket... Az ilyen intézkedések hiányának következtében az intézményt jogi felelősség terhelheti a meg nem felelés megállapítása esetén. A hatékony megfelelés fontosságának és értékének hangsúlyozásához, valamint a megfelelés iránti elköteleződéshez szükséges megfelelő források biztosításához elengedhetetlen a felső vezetés elkötelezettsége.” (2021/1700. EU bizottsági ajánlás p. 9.)

Az uniós ajánlás kiemeli, hogy az exportellenőrzési szabályok ismerete főleg a természettudományok, a műszaki és mérnöki tudományok területén kritikus, de érintettek a „bölcseztudományi, a társadalomtudományi és a közgazdaság-tudományi területen végzett tudományos tevékenységek is”.

A kutatóintézeteknek és a felsőoktatási intézményeknek olyan belső szabályozásra⁴⁴ van szükségük, amely megismerteti az akadémiai közösséget az exportellenőrzési rendszerek rendszerével, lényegi elemeivel, felébreszti és erősíti a kockázattudatosságot, illetve megfelelő kockázatmérséklési és kockázatkezelési eljárási rendet alakít ki.

Amikor a Bizottság az ajánlásban az oktatásra utal, akkor megállapítja, hogy „az oktatás általában nem foglalkozik, nem célozza kettős felhasználású cikk kutatását. Az oktatás során használt képzési célú információk általában már nyilvánosan elérhetőek, ezért mentesülnek az exportellenőrzések alól.” (2021/1700. számú iránymutatás p. 10.)

Az Európai Unió által stratégiai jelentőségűnek minősített technológiák és a hozzájuk kapcsolódó üzleti tudományok esetében azonban a felsőoktatási intézmény

⁴⁴ Például Cornell University Export Control Compliance Manual: <https://researchservices.cornell.edu/policies/export-control-compliance-manual>

feladata és felelőssége annak eldöntése, hogy ténylegesen olyan információval dolgozik-e, amely nyilvánosságra hozható.⁴⁵

Empirikus kutatás

A témáról 2022 első felében a Budapesti Gazdasági Egyetem Külkereskedelmi Karán feltáró jellegű nem reprezentatív kutatást végeztünk annak a felmérésére, hogy egy magyarországi alkalmazott tudományú felsőoktatási intézményben az ott oktató és kutató dolgozók mennyire vannak tisztában a kettős felhasználású adatok problémáival. Ez a felmérés hangsúlyozottan illusztratív célokat szolgál, nem lehet belőle messzemenően általánosítható következtetéseket levonni. Arra a kérdésre kerestük a választ, hogy milyen információk birtokában vannak a megkérdezettek, hallottak-e már a fogalomról, kerültek-e már hasonló helyzetbe, tudják-e, hogy mi a protokoll ilyen szituációkban. A kérdőívet a válaszadók interneten keresztül, önkéntesen, anonim módon tölthették ki. A résztvevőket tájékoztattuk arról, hogy az eredmények kimondottan csak kutatási célokat szolgáltak. A kérdőív elküldésének idején a karnak 85 fő oktatóval és kutatóval foglalkozó alkalmazottja volt, közülük 57 fő válaszolt a kérdőívre, azaz 67 százalékos volt a válaszadási hajlandóság.

A kérdőív 20 kérdésből állt, amelyből egy nyitott, a többi zárt volt. Az utóbbiak jellemzően kategorikus és metrikus változókra épültek.

A kérdőív három nagy kérdéscsoportra tagolódott. Az első a mintára vonatkozó specifikus információkra vonatkozott, így többek között arra, hogy a válaszadó az egyetem mely területén dolgozik, mióta foglalkozik oktatással vagy kutatással, és ezeken belül melyek a legjellemzőbb tevékenységi körök. A második kérdéscsoportban azt kértük a válaszadótól, hogy egy ötfokozatú Likert-skálán jelölje meg: használ-e, illetve keletkezhetnek-e az egyetemi munkája során kettős felhasználású anyagok. Itt számos esetet soroltunk fel. Az ötös skálán az egyes az 'egyáltalán nem', míg az ötös a 'mindig' előfordulást jelentette. A harmadik kérdéscsoportban azt kérdeztük, hogy a válaszadók megosztják-e a kettős felhasználású anyagokat a felsőoktatási tevékenységük keretében. Itt is a korábban alkalmazott Likert-skála alapján vártuk a válaszokat. Az egyes az 'egyáltalán nem jellemzőt', az ötös a 'teljesen jellemzőt' szimbolizálta.

Ami a minta specifikálását illeti, az 57 válaszadó 22,8 százaléka rendelkezett egyetemi diplomával, 61,4 százaléka doktori fokozattal, 14,0 százaléka habilitáció-

⁴⁵ European Commission Directorate-General For Research & Innovation: Guidance note — Potential misuse of research: https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021-2027/horizon/guidance/guidance-note-potential-misuse-of-research-results_he_en.pdf

val és 1,8 százaléka az egyéb kategóriába tartozott. A válaszadók több mint fele (50,9 százalék) kimondottan az oktatásban vett részt, 7 százaléka kutató volt, 33,3 százaléka mind a két lehetőséget megjelölte, míg a többiek egyéb tevékenységekben (elsősorban pályázati projektek menedzselésében) vettek részt.

A válaszolók 1,8 százaléka 1 évnél rövidebb ideje, 10,5 százaléka 1–5 éve, 7,0 százaléka 5–10 éve, 80,7 százaléka 10 évnél hosszabb ideje dolgozott az oktatásban és a kutatásban. Az oktatók 43,9 százaléka kurzusokat és órákat tartott, 31,6 százalék tárgyfelelős volt, 21,1 százaléka szemináriumot vezetett.

A kutatók többsége (47,4 százaléka) egyénileg kutatott, míg 36,8 százaléka tagja volt egy kutatócsoportnak, 7 százaléka pedig részt vett nemzetközi kutatásokban is.

A válaszadóknak ötös skálán kellett megjelölniük, hogy vannak-e, illetve keletkeznek-e az egyetemi munkájuk során kettős felhasználású anyagok. Az 1. táblázat a kérdésekre adott válaszok átlagát és szórását foglalja össze.

1. táblázat

Vannak-e vagy keletkeznek-e az egyetemi munka során kettős felhasználású anyagok?

(A válaszok átlaga és szórása)

Kérdések	Átlag	Szórás
Az egyetemi munkája során használ vagy használt-e kettős felhasználású (azaz polgári és katonai célokra egyformán használható) eszközt, technológiát, adatot, információt?	1,77	1,254
A kutatási tevékenysége során használ vagy használt-e kettős felhasználású cikket (eszközt, technológiát, adatot, információt)?	1,84	1,265
Az Ön oktatási tevékenysége során keletkezheth-e kettős felhasználásának minősülő adat, információ, dokumentáció?	2,35	0,668
Az Ön kutatási tevékenysége során keletkezheth-e kettős felhasználásának minősülő adat, információ, dokumentáció, tárgyi eszköz?	2,51	0,805
Az Ön hallgatói toborzás, szolgáltatás, pályázati projektmenedzsment stb. tevékenysége során keletkezheth-e kettős felhasználásának minősülő adat, információ, dokumentáció, tárgyi eszköz?	2,49	0,815

Forrás: Saját szerkesztés a felmérés adataiból.

Az eredmények szerint a válaszadók jellemzően tudatosan nem használnak kettős felhasználású anyagokat. Igaz, itt a szórásértékek viszonylag magasak voltak, ami azt mutatja, hogy a minta nem volt egységes a döntést illetően. A keletkezés so-

rán már nem volt ilyen biztos az elutasítás a megkérdezettek között. Miután itt a tudatosság kisebb arányban van jelen, előfordulhat, hogy megjelennek ilyen anyagok, különösen a kutatások terén. A szórás ezekben az esetekben már kisebb értékeket mutat, azaz a megkérdezettek hasonló véleményen voltak. Azt is vizsgáltuk, hogy az egyetemi tevékenységek esetében a használat és a keletkezés között igazolható-e kapcsolat. Az összefüggéseket a 2. táblázat tartalmazza.

2. táblázat

Korrelációs táblázat

(p=0.01)

		Az egyetemi munkája során használ-e...	A kutatási tevékenysége során használ-e...	Az oktatási tevékenysége során keletkezhet-e...	Az Ön kutatási tevékenysége során keletkezhet-e ...	Az Ön hallgatói toborzás, szolgáltatás, pályázati projektmenedzsment stb. tevékenysége során keletkezhet-e ...
Az egyetemi munkája során használ-e... információt?	Pearson Correlation	1	,788**	,716**	,754**	,745**
	Sig. (2-tailed)		0,000	0,000	0,000	0,000
A kutatási tevékenysége során használ-e...	Pearson Correlation	,788**	1	,722**	,800**	,743**
	Sig. (2-tailed)	0,000		0,000	0,000	0,000
Az Ön oktatási tevékenysége során keletkezhet-e ...	Pearson Correlation	,716**	,722**	1	,792**	,760**
	Sig. (2-tailed)	0,000	0,000		0,000	0,000
Az Ön kutatási tevékenysége során keletkezhet-e ...	Pearson Correlation	,754**	,800**	,792**	1	,768**
	Sig. (2-tailed)	0,000	0,000	0,000		0,000

		Az egyetemi munkája során használ-e...	A kutatási tevékenysége során használ-e...	Az oktatási tevékenysége során keletkezhet-e...	Az Ön kutatási tevékenysége során keletkezhet-e ...	Az Ön hallgatói toborzás, szolgáltatás, pályázati projektmenedzsment stb. tevékenysége során keletkezhet-e ...
Az Ön hallgatói toborzás, szolgáltatás, pályázati projektmenedzsment stb. tevékenysége során keletkezhet-e ...	Pearson Correlation	,745**	,743**	,760**	,768**	1
	Sig. (2-tailed)	0,000	0,000	0,000	0,000	

Forrás: Saját szerkesztés a felmérés adataiból.

Az eredmények szerint a vizsgált változók között pozitív korrelációs kapcsolatok vannak; vagyis minél inkább használ valaki kettős felhasználású adatokat a munkája során, annál biztosabb, hogy ilyen információk, dokumentumok keletkeznek is. Leginkább erős az összefüggés a kutatói tevékenységek terén.

A vizsgálat arra is kitért, hogy megosztják-e a kettős felhasználású adatokat. Szintén ötfokozatú Likert-skálát használtunk. Az egyes az egyáltalán nem jellemzőt, az ötös a teljesen jellemzőt jelentette. A válaszok átlagát és szórását a 3. táblázat mutatja be.

3. táblázat

Megosztási lehetőségek
(A válaszok átlaga és szórása)

Lehetőségek.	Átlag	Szórás
Konferencián elhangzó előadás és PPT stb.	1,96	1,101
Workshopon elhangzó előadás és PPT stb.	1,93	1,083
Levelezés az adott kutatásról vagy projektről.	2,00	1,165
Publikáció folyóiratban, könyvben.	2,05	1,187
Egyéb írásos anyag (például belső használatú előkészítő anyag) eljuttatása.	1,95	1,109
Vállalati esettanulmány elemzése, bemutatása.	2,12	1,135

Forrás: Saját szerkesztés a felmérés adataiból.

A táblázatból jól kivehető, hogy a kutatási tevékenység és a különféle projektek végrehajtása során a folyóiratokban és könyvekben megjelent publikációkban és a vállalati esettanulmányokban lehet ilyen adatokat találni. A nagyon nagy szórásértékek arra utalnak, hogy a válaszadók itt sem értettek teljes mértékben egyet. Korrelációs elemzéssel itt is megvizsgálták a kutatók, hogy van-e bármilyen összefüggés a változók között (4. táblázat).

4. táblázat

Korrelációs táblázat

(p=0.01)

		Konferencia, előadás stb.	Workshopon, előadás stb.	Levelezés az adott kutatásról vagy pro- jektről	Publiká- ció folyó- iratban, könyvben	Egyéb, írá- sos anyag	Vállalati esettanul- mány
Konferencián stb.	Pearson Correlation	1	,881**	,877**	,903**	,876**	,789**
	Sig. (2-tai- led)		0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Workshopon stb.	Pearson Correlation	,881**	1	,877**	,836**	,844**	,806**
	Sig. (2-tai- led)	0,000		0,000	0,000	0,000	0,000
Levelezés az adott kuta- tásról vagy projektről	Pearson Correlation	,877**	,877**	1	,891**	,871**	,797**
	Sig. (2-tai- led)	0,000	0,000		0,000	0,000	0,000
Publikáció folyóiratban, könyvben	Pearson Correlation	,903**	,836**	,891**	1	,871**	,844**
	Sig. (2-tai- led)	0,000	0,000	0,000		0,000	0,000
Egyéb, írá- sos anyag	Pearson Correlation	,876**	,844**	,871**	,871**	1	,786**
	Sig. (2-tai- led)	0,000	0,000	0,000	0,000		0,000

		Konferencia, előadás stb.	Workshopon, előadás stb.	Levelezés az adott kutatásról vagy pro- jektről	Publiká- ció folyó- iratban, könyvben	Egyéb, írási anyag	Vállalati esettanul- mány
Vállalati eset- tanulmány	Pearson Correlation	,789**	,806**	,797**	,844**	,786**	1
	Sig. (2-tai- led)	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	

Forrás: Saját szerkesztés a felmérés adataiból.

Mindegyik változókombinációban szignifikáns volt az összefüggés. A Pearson-féle korrelációs értékek erős pozitív kapcsolatot igazoltak, ami azt jelenti, hogy minél inkább található konferencián ilyen anyag, annál jellemzőbb, hogy egy publikációban is rálehetünk. Ugyanígy, ha például egy kutatási anyagban jellemzően napvilágra kerül egy kettős felhasználású dokumentum vagy adat vagy információ, az jellemzően megjelenhet egy workshopon vagy konferencián, stb.

Összefoglalás és következtetések

A *deemed export* szabályai egyrészt levezethetők az Európai Unió és az Egyesült Államok kül- és biztonságpolitikájából, másrészt szervesen illeszkednek azokhoz a nemzeti jogszabályokhoz, amelyek a nemzetközi védelmi célú egyezmények leképeződései.⁴⁶ A *deemed export* fogalom használata kapcsolatot terem továbbá a szellemi tulajdon védelmének szabályaival és a büntetőjoggal is, így különösen a szankciók, a kiberbiztonság és a terrorizmusfinanszírozás megsértésének következményeivel. Az egyetemi-üzleti együttműködésben a közös kutatások és laborgyakorlatok terén kiemelt figyelmet kell fordítani az ipari és vállalati titkok, valamint a kereskedelempolitikai szempontból ellenőrzött, illetve szenzitívnek minősülő információk védelmére is. A cikk rávilágított arra, hogy a megkérdezett egyetemi szakemberek tudatosan nem, de önhibájukon kívül szembesülhetnek a kettős felhasználású információk problémáival, ezek nem megfelelő kezelése a hatályos jogszabályok alapján büntethetőséget is eredményezhet.

⁴⁶ Lásd 13/2011. évi (II.22.) Korm. rendelet 2. Értelmező rendelkezések 9. pontját. <https://njt.hu/jogszabaly/2011-13-20-22>

Ezek az adatok ugyan döntően kutatási tevékenység során keletkezhetnek, de számos tudományos fórumon kerülhetnek megosztásra, illetve oktatási vagy egyéb akadémiai disszeminációjuk során illetéktelen kezekbe is kerülhetnek. Az illusztratív jellegű empirikus adatfelvétel eredményei rávilágítanak arra, hogy még egy olyan egyetemi karon is, amelynek alkalmazottai az intézmény oktatási és kutatási profilja és erős vállalati kapcsolatai révén alapos ismerettel rendelkeznek a külkereskedelem szabályozásáról, a szankciós politika alapelveiről és eszközrendszeréről, szükség van az akadémiai életre vonatkozó szabályozás átlátható, könnyen érthető rendszerben történő megismerésére. Különösen fontos ez a tudás az új ismeretanyagok (például mesterséges intelligencia) oktatása, valamint a külföldi projektek és a vállalatokkal közös fejlesztések végrehajtása terén.

A jövőbeli kutatási irány külföldi egyetemek bevonása lehet azt feltérképezendő, hogy mennyire újszerű számukra a vizsgált jelenség. A tapasztalatok alapján nemzetközi összehasonlításra lesz lehetőség.

Hivatkozások

- 3/2011. (II. 22.) Korm. rendelet a kettős felhasználású termékek külkereskedelmi forgalmának engedélyezéséről (hatályos 2022. 09. 27-től) <https://njt.hu/jogszabaly/2011-13-20-22>
- A Bizottság (EU) 2021/1700 Ajánlása (2021) a kettős felhasználású termékek kivételére, az azokkal végzett brókertevékenységre, az azokkal kapcsolatos technikai segítségnyújtásra, valamint azok tranzitjára és transzferjére vonatkozó uniós ellenőrzési rendszer kialakításáról szóló (EU) 2021/821 európai parlamenti és tanácsi rendelet szerinti kettős felhasználású termékekkel kapcsolatos kutatások ellenőrzéseinek belső megfelelési programjairól. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reco/2021/1700/oj>
- A Tanács 2008/944/KKBP Közös Álláspontja (2008. december 8.) a katonai technológia és felszerelések kivételének ellenőrzésére vonatkozó közös szabályok meghatározásáról <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008E0944&from=EN>
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/821. rendelete (2021) a kettős felhasználású termékek kivételére, az azokkal végzett brókertevékenységre, az azokkal kapcsolatos technikai segítségnyújtásra, valamint azok tranzitjára és transzferjére vonatkozó uniós ellenőrzési rendszer kialakításáról. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32021R0821&qid=1660728574029>
- Bureau of Industry and Security, Office of Congressional & Public Affairs (2022) Academic Outreach Initiative Policy. <https://www.bis.doc.gov/index.php/documents/about-bis/newsroom/3045-2022-06-28-remarks-as-axelrod-nacua-2022-conference/file>
- Bureau of Industry and Security, Office of Congressional & Public Affairs (2021) <https://www.bis.doc.gov/index.php/documents/about-bis/newsroom/press-releases/2716-princeton-university-press-release-final-updated-2021-02-02/file>
- Charatsis, C. (2017). Dual-use Research and Trade Controls: Opportunities and Controversies, *Strategic Trade Review*, 3(4): 47–68. <https://strategictraderesearch.org/wp-content/uploads/2017/09/Dual-use-Research-and-Trade-Controls-Opportunities-and-Controversies-1.pdf>

- Emerging Technologies Development in the Context of Dual-Use Export Controls (2021). https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2021/september/tradoc_159791.pdf
- European Commission, Directorate-General for Research and Innovation (2021). Guidance note – Potential misuse of research (2021) https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021-2027/horizon/guidance/guidance-note-potential-misuse-of-research-results_hen.pdf
- European Commission, Directorate-General for Research and Innovation (2022) Tackling R&I Foreign Interference Staff Working Document <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/3faf52e8-79a2-11ec-9136-01aa75ed71a1/language-en>
- Export Administration Regulation of US (2022). <https://www.bis.doc.gov/index.php/regulations/export-administration-regulations-ear>
- Federal Bureau of Investigation (2019) China: The Risk to Academia <https://www.fbi.gov/file-repository/china-risk-to-academia-2019.pdf/view>
- International Traffic in Arms Regulation of US (2022). <https://www.law.cornell.edu/cfr/text/22/chapter-I/subchapter-M>
- The Council Common Military List of the European Union (2020) [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020XG0313\(07\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020XG0313(07)&from=EN)